

Dėl galūnės

Skirstant žodžius morfemiškai, dar vis nevienodai žiūrima į bendratis formantą *-ti*. Mokykliniuose vadovėliuose, tęsiant J. Jablonskio tradiciją, taip pat „Lietuvių kalbos morfologijoje“ [Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė, 1976, p. 8] bendratis formantas yra vadinamas galūne¹.

Visų pirma tokiam požiūriui prieštarauja galūnės apibūdinimas: „Galūnė keičia žodžio formą pagal jo sintaksinę funkciją sakinyje. Galūnė turi tik linksniuojamosios ir asmenuojamosios kalbos dalys“ [LKG, 1965, p. 22]. Galūnė – tai kaitomoji žodžio dalis. Ji parodo kalbos dalių įvairias gramatines kategorijas: linksnį, giminę, skaičių, laiką, asmenį ir pan. Pvz., daiktavardžio *stalas* galūnė *-as* pasako, kad tai yra vyriškoji giminė, vienaskaita ir vardininko linksnis.

Vadinasi, bendratis *-ti* reikia laikyti formantu (praktiniame nagrinėjime – priesaga) taip pat, kaip irrieveiksmių (*gerai*, *graž(i) ai*, *pirm yn*, *t aip*), veiksmazodžio išvestinių formų – padalyvių (*neš ant*, *neš us*) – galo morfemas.

Bendratis *-ti* laikymas priesaga [žr. LKG, 1971, p. 130, 398; Kuosienė, 1976, p. 13] padės įrodyti, kad žodis nebūtinai turi baigtis galūne, padės rasti nulines galūnes [Grenda, 1975, p. 75–78]. Nulinės galūnės aiškiai matyti, asmenuojant veiksmazodžius:

Vns. 1 a. laikys(i)-u	Dgs. laikys -ime
2 a. laikys -i	laikys -ite
3 a. laikys -ø	laikys -ø

Be to, jas lengva rasti, sugretinus žodžių poras: *gaidys—laikys*², *sesės—pasės* (*sėti*), *ašys—rašys*, *peilis—palis*, *žagrės—žiūrės*, *taurės—turės*, *sūnaus—išaus* (*austi*).

Kadangi bendratis yra nekaitoma veiksmazodžio forma, jos formantas nežymi nei linksnio, nei laiko, nei asmens, nei kitų gramatinių kategorijų.

Plg.: Nenoriu darbo	Nenoriu dirbti
Nusibodo darbas	Nusibodo dirbti
Pradėjo darbą	Pradėjo dirbti
Lapė bėga, šunys vejasi	Lapė bėgti, šunys vytis

Apie tai, kad bendratis formantą netikslu vadinti galūne, buvo kalbama ir anksčiau [žr. Labutis³, 1969, p. 24; Sirtautas, 1975, p. 30].

Galūnių problema dar nėra iki galo išspręsta, plg.: *akm-uo* – *akmen-s*, *ein-ąs* – *einanč(i) -o*, kur *-uo*, *-ąs* galūnėmis laikome tik sąlygiškai.

¹ Tiesa, pastarajame darbe bendratis formantas galūne vadinamas sąlygiškai.

² Čia *-s* – būsimosios I. priesaga, o ne galūnė, kaip nurodoma LKG, t. 2, p. 130.

³ Tik ne visur su V. Labučio nuomone dėl galūnės norėtusi sutikti.

V. Žulio pradėta diskusija dėl trečiojo asmens [Žulys, 1974, p. 83–92; Žulys, 1975, p. 63–73] verta dėmesio, tačiau be rezervų negali būti priimta. Sinchroniškai trečiojo asmens formų tematinis balsius geriau laikyti galūnėmis [plg. Paulauskienė, 1979, p. 133].

Dar yra painiavos ir terminologijoje: dalyvių galūnei priskiriamas ir formantas, padalyvio formantas vadinamas galūne ar galūne-formantu [žr. Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė, 1976, p. 176–178, 195] ir pan.

Jūratė Sirtautaitė

LITERATŪRA

Grenda, 1975 – Grenda Č. Nulinės galūnės lietuvių kalbos formų sistemoje. – *Kalbotyra*, 1975, t. 26(1), p. 75–78.

Jakaitienė, Laigonaitė, Paulauskienė, 1976 – Jakaitienė E., Laigonaitė A., Paulauskienė A. Lietuvių kalbos morfologija. – V., 1976.

Kuosienė, 1976 – Kuosienė M. Morfologinio nagrinėjimo pavyzdžiai. – Šiauliai, 1976.

Labutis, 1969 – Labutis V. Kiek lietuvių kalboje žodžių galūnių? – *Tarybinė mokykla*, 1969, Nr. 10, p. 24–25.

■ LKG, 1965; 1971 – Lietuvių kalbos gramatika. – V., 1965, t. 1; 1971, t. 2.

Paulauskienė, 1979 – Paulauskienė A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmazodžio kategorijos. – V., 1979.

Sirtautas, 1975 – Sirtautas V. (Rec.) Lietuvių kalbos vadovėliai (I–VI kl.). – *Mūsų kalba*, 1975, Nr. 5, p. 27–31.

Žulys, 1974 – Žulys V. Trečiojo asmens nėra. – *Kalbotyra*, 1974, t. 25(1), p. 83–92.

Žulys, 1975 – Žulys V. Bendrinės lietuvių kalbos veiksmazodžių asmens galūnės. – *Kalbotyra*, 1975, t. 26(1), p. 63–73.

Šiaulių K. Preikšo pedagoginis institutas

Įteikta
1979 m. gruodžio 13 d.

Kelios pastabos apie slavizmų funkcionavimą tarminėje leksikoje

1. Dialektologinėse ekspedicijose pastebėjau, kad slavizmų kiekis informantu kalboje labai daug priklauso nuo pokalbio temos. Mažiausiai skolinių vartojama, kalbant apie valstiečių buitį, papročius, ūkį ir panašius dalykus. Jeigu informantas pasakoja apie tarnybą carinėje armijoje ar kokias nors išvykas, gyvenimą už Lietuvos ribų, jis vartoja gerokai daugiau slavizmų. Tarp jų yra nemaža rusiškų žodžių, pritaikytų prie tarmės fonetinės sistemos.

Iliustracijai išrinkau slavizmus iš pusės valandos teksto apie tarnybą carinėje armijoje, papasakoto Utenos rajono Taurėgų apylinkės Stūglių kaimo gyventojo Kazio Šimkūno (g. 1883 m.). Tame tekste rasta 75 slavizmai (čia nepriskaičiuojami vadinamieji tarptautiniai žodžiai, kaip *amunicija*, *bataljonas* etc.). Iš jų 40 tarmėje yra žinomi, vartojami, pvz.: *cāglė* 'plyta', *čebātas*, *čėsas*, *dabōti*, *grāmatnas*, *kūlō-*